

Анатолій Кравченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-9523-7435

DOI 10.24139/2312-5993/2019.07/355-366

ЗАСЕЛЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ І РОЗВИТОК НАРОДНОЇ ОСВІТИ В СУМСЬКОМУ ПОВІТІ ТА СТАРОМУ СЕЛІ (1638-1917)

У статті висвітлено перебіг заселення Слобідської України мігрантами із середнього Подніпров'я. Наголошено на особливостях освітньої справи та присутній ролі земств у її становленні. Із залученням історико-статистичних даних розглянуто стан народної освіти у Старому Селі. Констатовано, що Старе Село є найдавнішим поселенням на Сумщині, назва якого точно відображає його історію. Старе Село – це дворянське гніздо роду Кондратьєвих-Зборомирських, звідки почалась історія не лише м. Суми, а й усієї області. Проте, хоча Старе Село й було першим поселенням на цих теренах, воно не вело вперед в освітній справі. Лише завдяки сприянню сільської громади тут було відкрито народне училище. Подальші розвідки повинні бути спрямовані на більш глибоке дослідження народної освіти в Старому Селі

Ключові слова: Слобідська Україна, заселення, перше поселення, Старе Село, народна освіта, навчання, учень, учитель.

Постановка проблеми. Слобожанщина, або Слобідська Україна, – це історико-географічний район у межах нинішньої північно-східної частини України та південного сходу російського Чорнозем'я, що постав на перетині цих теренів, колишнього Дикого Поля і так званої Малоросії. Його назва походить від козацьких поселень, користувалися великими вольностями – слобід, мешканці яких були «слобожани» (тобто звільнені) від багатьох податків.

У XVI-XVII століттях на безлюдних територіях Дикого Поля все частіше почали з'являтися вихідці з Наддніпрянської України. Значний рух людності з українських земель, що перебували під владою Польщі, припадає на часи після поразки козацького повстання 1638 року на Лівобережній Україні. Саме тоді польський уряд ухвалив постанову «Ординація Війська Запорізького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої», спрямовану на ліквідацію козацьких привілеїв. Рятуючись від утисків польських поміщиків, податкового тягара і прагнучи до збереження православної віри, переселенці вирушили на незаселені південні степові окраїни Московської держави.

Дослідники, припускаючи, що Слобідську Україну заселяли кілька хвиль переселенців із-за Дніпра, виокремлюють три головні переселення. Перше відбулося за царювання родоначальника династії Романових Михайла Федоровича в 1640-1645 роках у кількості 8000 осіб. Більшу

частину цих переселенців становили вихідці із Задніпров'я. Друга, потужніша хвиля переселення в Слобідську Україну з Подніпрящини припала на 1645-1647 роки, початок царювання Олексія Михайловича. Тоді переселилося 1247 родин, або дворів, і понад 2000 козаків. Третє переселення датовано 1650-1651 роками, і щодо нього відома тільки чисельність прибулих козаків – понад 500.

За переказами, перші переселенці та козаки під проводом осадчого Кондратьєва з'явилися у Старому Селі, яке перебувало під захистом козацького форпосту, приблизно в 1638-1639 роках. Отже, історія Старосільського поселення нерозривно пов'язана з козаками із Центральної України, які поступово заселяли ці терени. Вивчаючи історію Старого Села, ми спиралися на працю видатного богослова, вченого, громадського діяча Дмитра Григоровича Гумілевського (Филарета) «Історико-статистичний опис Харківської єпархії» (Филарет (Гумилевский Д. Г.), 1857).

Села Старе і Низи знаходились одне на правому, інше на лівому, або лісовому, березі Псла. Перепис 1732 року свідчить, що Старе Село заселено «назад тому років 90», відтак у 1642 році, а отже, вік села відповідає його назві (Филарет (Гумилевский Д. Г.), 1857).

Це село є одним із найдавніших на Сумщині, оскільки виникло ще на самому початку освоєння теренів Слобідської України вихідцями з середнього Подніпров'я (Кравченко, 2018а, с. 183-185).

Хоча Старе Село є першим поселенням у Сумському полку, перші згадки про відкриття тут училища I (найнижчого) розряду ми знаходимо лише в доповіді Сумських чергових повітових земських зборів від 16-20 вересня 1886 року.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз доступних літературних джерел, архівних матеріалів та інтернет-ресурсів дав підстави зробити висновок про відсутність подібних розвідок. У ході дослідження було використано праці з історії України, матеріали Державного архіву Сумської області, журнали Сумських чергових повітових земських зборів, а також народні перекази мешканців Старого Села.

Мета статті – з'ясувати особливості становлення та розвитку народної освіти на теренах Слобідської України, Сумського повіту, у Старому Селі.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз спеціальної літератури та історичних документів із зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Земські училища – це загальноосвітні початкові школи з одно-, три- та чотирирічним курсом навчання, які відкривалися й утримувалися земствами в сільській місцевості та діяли на підставі «Положення про губернські та повітові земські установи» 1864 року, що обмежувало освітню діяльність земств розв'язанням фінансово-господарських питань. Нагляд за земськими училищами та

педагогічне керівництво ними здійснювали члени училищних рад, контроль – інспектори та директори народних училищ міністерства освіти.

У земських училищах викладали Закон Божий, читання, письмо, церковнослов'янську мову, арифметику, співи. Оскільки для цього типу шкіл не існувало сталих програм, учителі могли обирати доцільні методи навчання й відповідні підручники, збільшувати обсяг початкових знань, викладаючи природознавство, фізику, хімію, географію та історію. До земських училищ ішли працювати випускники прогімназій, гімназій, учительських і духовних семінарій, єпархіальних училищ і приватних закладів освіти. Як правило, переважна більшість педагогів навчала за книгами Т. Г. Шевченка, К. Д. Ушинського, П. О. Куліша, Л. М. Толстого, М. О. Корфа. При багатьох училищах діяли народні бібліотеки, недільні читання, класи для дорослих, учнівські хори, ремісничі майстерні та класи, проводилися заняття з городництва, садівництва і бджільництва. З-поміж усіх початкових шкіл найкращими були земські, де вчителі використовували більш прогресивні методи навчання, а його зміст був дещо ширшим і включав відомості з географії, історії, природознавства.

У 1837 році в Східній Україні діяло 17 тисяч початкових шкіл, проте вони охоплювали лише третину дітей. Не всі діти селян і робітників відвідували школи через скрутне матеріальне становище родин, тому рівень грамотності простолюду, особливо селян, був низьким. За даними перепису 1897 року, 76 % населення Російської імперії залишалося неписьменним. Одночасно, вже за даними 1913 року, 73 % призовників уже були грамотними, а в 1916 році цей показник сягнув 80 %, хоча в багатьох європейських країнах грамотність тоді була вищою.

Наприкінці XIX століття, порівняно з його серединою, початкових шкіл в Україні стало у 12 разів більше, але потреби народу в початковій освіті вони не задовольняли. На той час у різних губерніях України рівень елементарної грамотності коливався в межах 15–20 %. Початкова освіта для простолюду була відсталою, натомість діти із заможних родин отримували покращену початкову освіту в спеціальних підготовчих класах гімназій або вдома. На початку XX століття 84 % коштів на утримання шкіл виділяли земства, 14 % – міністерство освіти, 2 % – духовне відомство.

Маємо зазначити, що якість навчання в народних школах була низькою. Особливо примітивну освіту давали церковно-парафіяльні, які на 1900 рік становили 80 % усіх початкових шкіл та існували на пожертви парафіян. Навчання тут обмежувалося читанням слов'янською і російською мовами, азами арифметики та вивченням молитов.

На початку XX століття в Російській імперії та на теренах підросійської України склалася доволі строката й заплутана система народної освіти, що характеризувалася неузгодженістю навчальних планів початкової та середньої ланок. Існувало понад 20 типів шкіл (державні та приватні,

платні та безкоштовні, конфесійні та світські, чоловічі та жіночі), але право вступити до університету давали лише чоловічі класичні гімназії, а решта середніх шкіл (реальні, комерційні училища, кадетські корпуси) відкривали випускникам шляхи до вищих технічних, сільськогосподарських, економічних тощо закладів освіти.

Обмеженістю відзначалася середня і вища освіта для жіноцтва. Рівень освіти в усіх жіночих середніх закладах (гімназіях, єпархіальних училищах, інститутах шляхетних дівчат) був набагато нижчим, ніж у чоловічих. Жінки практично не мали змоги вступити до університетів і вищих технічних шкіл, натомість для них організовувалися Вищі жіночі курси.

Таким чином, до 1917 року на теренах Лівобережної України діяли такі заклади освіти: військові (академії, училища, юнкерські училища, кадетські корпуси, прогімназії тощо), волосні училища, недільні школи, вищі початкові училища, вищі жіночі курси, гімназії, православні духовні академії, духовні семінарії, духовні та початкові училища (земські школи), інститути, інститути шляхетних дівчат, комерційні, народні та реальні училища, реальні гімназії, університети, вчительські семінарії та школи, церковно-парафіяльні школи.

Відомості про освіту в Старому Селі періоду земства містять журнали Сумських чергових повітових земських зборів. Збереглися звіти кінця XIX – початку XX століття, які засвідчують, що на той час у селі діяло земське однокласне народне училище, що належало до I розряду. Працювали також народна бібліотека-читальня і недільна школа.

У журналі чергових земських зборів від 1886 року вміщено доповідь земської управи від 29 червня про відкриття такого училища. У ній ідеться про клопотання старосільської громади щодо відкриття училища I розряду. Допомогу громаді в цій справі надав землевласник Лев Михайлович Зборомирський.

У журналі Сумських чергових повітових земських зборів за 1888 рік подано доповідь про відкриття в Старому Селі училища.

Викладання в училищах здійснювалося на підставі чинного на той час документа «Орієнтовні програми предметів, що викладаються в однокласних і двохкласних народних училищах відомства Міністерства Народної Просвіти». Програма включала такі предмети: «Закон Божий», «Читання за книгами і церковного друку», «Письмо», «Арифметика», «Співи». Особлива увага приділялася вивченню Закону Божого, що зі схвалення Святійшого Синоду тривало впродовж 3 років: перший рік – вивчення молитви зі слів законовчителя та пояснення її необхідності; другий рік – повторення молитов і вивчення важливих подій зі Старого і Нового Заповіту; третій рік – пояснення Символу Віри, заповідей, богослужіння, повторення вивченого. Заняття починали з читання або проспівування повсякденної молитви.

Сумському очередному земському собранію

СУМСКОЙ ЗЕМСКОЙ УПРАВЫ

ДОКЛАДЪ

объ открытіи въ селѣ Старомъ училища.

На разсмотрѣніе очереднаго земскаго собранія сессіи 1886 года земская управа вносила ходатайство 1 и 2 Старосельскихъ сельскихъ обществъ объ открытіи въ с. Старомъ училища I разряда на слѣдующихъ условіяхъ: мѣстный землевладѣлецъ Левъ Михайловичъ Зборомірскій пожертвовалъ крестьянамъ зданіе для училища, а крестьяне обязались, на собственный счетъ, перенести это зданіе на другое мѣсто, обстроить его и приспособить его для училищныхъ цѣлей; когда же зданіе будетъ окончено и принято управою, крестьяне обязались ежегодно вносить на содержаніе его по 180 руб., т. е. такую сумму, какая именно и требуется отъ сельскихъ обществъ на содержаніе училища I разряда. Но такъ какъ въ первоначальномъ общественномъ приговорѣ отъ 29 іюня 1886 года не заключалось обязательства сельскихъ обществъ и объ отводѣ и передачѣ училищу общественной земли, то управа, высказавшись за удовлетвореніе вышеприведеннаго ходатайства, находила, однако, необходимымъ, во избѣжаніе какихъ-

либо недоразумѣній въ будущемъ, потребовать отъ Старосельскихъ обществъ, чтобы они обязались отвести усадебное мѣсто подъ училище, которое и должно считаться училищнымъ, а не общественнымъ. Съ этимъ мнѣніемъ управы земское собраніе согласилось и, принявъ докладъ ея въ засѣданіи 18 сентября 1886 года, открыло управѣ кредитъ изъ земскихъ сборовъ въ суммѣ, какая потребуется на содержаніе училища въ с. Старомъ въ 1887 году, если сельскими обществами будутъ выполнены всѣ принятыя ими на себя обязательства.

Хотя Старосельскія общества еще 25 января прошлаго 1887 года составили и представили въ земскую управу требуемый приговоръ объ отводѣ подъ училище около 300 квад. саж. общественной земли, но къ постройкѣ училищнаго зданія по плану, рекомендованному земской управой, приступили и окончили ее только въ текущемъ году, вслѣдствіе того, что въ зданіи, пожертвованномъ крестьянамъ землевладѣльцемъ Л. М. Зборомірскимъ, оказалось много негоднаго матеріала, и общества только въ этомъ году собрались со средствами на покупку всего необходимаго для постройки.

На устройство зданія для училища, съ добавленіемъ необходимыхъ матеріаловъ, сарайчика для дровъ и огорожу училища крестьянами израсходовано, по донесенію сельскихъ старостъ 1 и 2 Старосельскихъ обществъ, 1,153 руб. 43 коп.

Почти на всю эту сумму сельскіе старосты представили въ управу оправдательные документы, въ видѣ счетовъ изъ разныхъ магазиновъ и росписокъ въ платежѣ денегъ за работы и матеріалы, и просятъ возвра-

титъ крестьянскимъ обществамъ половинную часть затраченной ими суммы.

Докладывая о вышеизложенномъ, земская управа имѣетъ честь заявить собранію, что зданіе училища въ с. Старомъ осмотрѣно ею чрезъ одного изъ своихъ членовъ и признано устроеннымъ удовлетворительно; въ длину оно имѣетъ 19 и въ ширину 10 арш., крыто железомъ, оштукатурено глиной и помѣщаетъ въ себѣ: 2 сѣней, корридоръ для раздѣванья учениковъ, 2 классныхъ комнаты, комнату для библіотеки, 2 комнаты для квартиры учителя и чуланъ; при училищѣ устроенъ плетневый сарайчикъ, для храненія топлива, крытый соломой и обмазанный глиной, устраивается отхожее мѣсто и усадьба съ двухъ сторонъ обносится штaketомъ.

Такъ какъ крестьяне с. Старого не возбудили ранѣе ходатайства о принятіи на счетъ земства половинной части расходовъ на устройство зданія, то всѣ работы производились безъ наблюденія и контроля земской управы, а потому цѣнность работъ и матеріаловъ управой съ точностью опредѣлена быть не можетъ; но, въ виду оправдательныхъ документовъ, представленныхъ Старосельскими старостами на сумму 1,095 руб. 5 коп. и въ виду общаго вполне удовлетворительнаго вида училища, земская управа ничего не можетъ возразить противъ показанной стоимости работъ и, принявъ во вниманіе, что при устройствѣ училищныхъ зданій въ селахъ Сумскаго уѣзда, вездѣ участвовало земство въ половиной части, ходатайствуетъ предъ земскимъ собраніемъ о принятіи на счетъ земства половинной части расходовъ,

произведенныхъ и при постройкѣ училища въ с. Старомъ, въ суммѣ 576 руб. 71¹/₂ коп.; ассигновавъ также, по примѣру прочихъ училищъ I разряда, 262 руб. 50 коп. на его содержаніе съ наступившаго учебнаго года. Подлинный подписали: Предсѣдатель управы Де-Конноръ, члены: К. Линтваревъ, Н. Ефремовъ и Д. Величко.

Коммиссія, раздѣляя мнѣніе управы, включивъ въ общую смѣту на содержаніе училища 262 р. 50 коп., потребныхъ на содержаніе Старосельскаго училища, просить внести въ смѣту особою статьею 576 р. 71¹/₂ коп. на возвратъ обществу за постройку училища. Подлинное подписали: Предсѣдатель ревизіонной коммиссіи И. Траскинъ, члены: А. Рихтеръ.

Грамоти навчали з використанням звукового способу. Сутність цієї методики полягала в тому, що вчитель повинен був дати певні відомості та прийоми, за допомогою яких легше розпочати навчання грамоті та письму. На вивчення абетки відводилося 6 тижнів, далі тривало читання за букварем. «Упородовж трирічного курсу прагнули навчитися читати швидко й усвідомлено, переказати прочитане за запитаннями, а потім самостійно. Вправлялись у вивченні байок та віршів».

У звіті зазначено, що чисельність тих, хто бажає навчатися, перевищує кількість вакантних місць, учні сумлінно відвідують уроки й рідко їх пропускають. Лише діти, які мешкали поблизу цукрових заводів і плантацій, приходили до школи після закінчення сезонних робіт, оскільки могли заробити 20-30 коп. Утримання одного учня коштувало 8 руб. на рік. Час занять скорочувався Великим Постом, «упродовж якого на різних тижнях школи говіли, а отже, майже не вчилися, а згодом святом Великодня». Через тиждень після нього склалися іспити.

Крім своїх прямих обов'язків, більшість учителів мали й інші. Вони спільно з учнями за додаткову платню займалися садівництвом і рукоділлям, завідували бібліотеками-читальнями, організовували недільні читання, працювали в недільних школах.

Коли траплялись епідемії (кір, скарлатина, дифтерія), школи зачинялися на карантин, що тривав два тижні та більше.

На утримання одного народного училища I розряду на рік виділялося:

«на платню учителеві – 300 руб.,
на платню законоучителеві – 60 руб.,
на платню сторожеві – 40 руб.,
на опалення – 30 руб.,
на освітлення – 5 руб.,
Усього: 435 руб.»

Ці кошти надходили з двох джерел: 255 руб. від Сумського земства і 180 руб. від сільської громади.

С М Ъ Т А

Сумской уѣздной земской управы на содержание земских народных училищъ въ 188⁸/₉ учебномъ году.

	На одно училище.		В с е г о .		НАЗВАНІЕ УЧИЛИЩЪ.
	Отъ земств.	Отъ общест.	Отъ земств.	Отъ общест.	
	Руб. К.	Руб. К.	Руб. К.	Руб. К.	
I разряда.					Чернетчанское.
Законоучителямъ . . .	42 —	18 —	504 —	216 —	Низовское.
Учителямъ	180 —	120 —	2160 —	1440 —	Николаевское.
Сторожаамъ	18 —	18 —	216 —	216 —	Скляровское.
Отопление	22 50	7 50	270 —	90 —	Шпилевское.
Учебныя пособія, класная мебель и ремонтъ ихъ	— —	16 50	— —	198 —	Москаленковское.
					Журавское.
					Павловское.
					Степановское.
					Ново-Сѣчанское.
					Ново-Андреевское.
					Старосельское.

Кошторис утримання земських народних училищ у 1888-1889 н.р.

Кожне училище мало свого опікуна. У журналі Сумських чергових повітових земських зборів, які відбулися 13-17 вересня 1898 року, четвертим пунктом (с. 26) було вміщено доповідь інспектора народних училищ про стан народної освіти. Збори ухвалили висловити подяку опікунам, у тому числі й опікунові училища I розряду Старого Села Є. Ф. Зборомирській, за підтримку народних училищ. На цих зборах (с. 27) також було обговорено питання про нагородження вчителів народних училищ Сумського повіту, зокрема й учительки Юлії Біляєвої (Старе Село).

Опікуни щороку організовували для учнів різдвяні ялинки, виділяли кошти на поточні потреби. Так, Є. Ф. Зборомирська у 1898 році виділила Старосільському училищу 10 руб. і 2 сажні дров, а в 1900 році – книг на 15°руб.

Наприкінці 1898 р. в Сумському повіті відсоток дітей, які навчались у земських народних училищах становив 52,62 %, з них 88 % – мешкали в селах (Кравченко, 2018б, с. 131-148).

На чергових повітових земських зборах, які відбулися 21-24 вересня 1900 року, було заслухано доповідь управи про асигнування на утримання знову відкритих недільних шкіл у селах Нижня Сироватка, Біловоди, Старому тощо (пункт 12). Крім цього, 16-м пунктом було розглянуто доповідь про матеріальне заохочення вчителів земських початкових училищ, зокрема Старосільського, – вчительці Юлії Біляєвій було виділено 50 руб.

Стан народної освіти за 1901 рік було висвітлено в журналі чергових повітових земських зборів за 1-5 жовтня 1902 року інспектором народних училищ. У звіті зазначено, що в 1901 році кількість сільських шкіл, підпорядкованих міністерству народної освіти, становила 47 (Старосільська йде під номером 36), крім того, було відкрито й недільні школи (19-а функціонувала в Старому Селі). На с. 165 журналу за 1902 рік наголошено, що необхідно звести нові будівлі для 4 шкіл: Кровнянської, Старосільської, Климівської та Вирівської. На с. 169 згадано про бібліотеки-читальні в 40 населених пунктах, у тому числі й у Старому Селі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищезазначеного, можна констатувати, що Старе Село є найдавнішим поселенням на Сумщині, назва якого точно відображає його історію. Старе Село – це дворянське гніздо роду Кондратьєвих-Зборомирських, звідки почалась історія не лише м. Суми, а й усієї області. Проте, хоча Старе Село і було першим поселенням, на цих теренах, воно не вело вперед в освітній справі. Лише завдяки сприянню сільської громади тут було відкрито народне училище. Подальші розвідки повинні бути спрямовані на більш глибоке дослідження народної освіти в Старому Селі.

ЛІТЕРАТУРА

- Филарет (Гумилевский Д. Г.) (1857). Историко-статистическое описание Харьковской епархии: из 5 отделений. *Энциклопедия истории Слободской Украины*. Режим доступа: http://dalizovut.narod.ru/filaret/filar_s.htm (Filaret (Gumilevskii, D. G.) (1857). Historical and statistical description of the Kharkov diocese: from 5 branches. *Encyclopedia of the history of Sloboda Ukraine*. Retrieved from: http://dalizovut.narod.ru/filaret/filar_s.htm).
- Кравченко, А. І. (2018а). *Стислий екскурс в історію Старосільського поселення. Старе Село та околиці першого поселення Герасима Кондратьєва (історія, сучасність, 1642 – 2018 pp.)*. Суми (Kravchenko, A. I. (2018a). *A brief excursion into the history of the Starosilskyi settlement. The Old Village (Stare Selo) and the outskirts of the first settlement of Gerasym Kondratiev (history, modernity, 1642-2018)*. Sumy).
- Кравченко, А. І. (2019). Народна освіта в С. Старому – першому поселенні Герасима Кондратьєва, Сумському повіті та Слобідській Україні у складі царської Росії в XVI – XX ст. *Герасим Кондратьєв. Історія Старого Села, Сумського району (повіту)*. Суми:

[ФОР Цьома С. П.], 210-228 (Kravchenko, A. I. (2019). National education in the Old Village (Selo Stare) – the first settlement of Gerasym Kondratiev, Sumy county and Slobidska Ukraine as part of tsarist Russia in the XVI – XX centuries. *Herasym Kondratiev. History of the Old Village (Stare Selo), Sumy district (county)*. Sumy: [Tsioma S. P.], 210-228).

Кравченко, А. І. (2018б). Загальна характеристика народної освіти в Сумському повіті та будівництво і відкриття, училища першого розряду в селі Старому – першому поселенні Герасима Кондратьєва (1886 – 1888 р). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (75), 46-54 (Kravchenko, A. I. (2018b). General characteristics of education in Sumy district and the construction and opening of the school of the first level in the Old village – the first settlement of Gerasym Kondratiev (1886–1888). *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (75), 46-54).

РЕЗЮМЕ

Кравченко Анатолий. Заселение Слободской Украины и развитие народного образования в Сумском уезде и Старом Селе (1638-1917).

В статье рассмотрен ход заселения Слободской Украины мигрантами из среднего Поднепровья. Подчеркнуты особенности образовательного дела и важная роль земств в его становлении. С привлечением историко-статистических данных рассмотрено состояние народного образования в Старом Селе. Констатируется, что Старое Село является древнейшим поселением на Сумщине, название которого точно отражает его историю. Старое Село – это дворянское гнездо рода Кондратьевых-Зборомирских, откуда началась история не только г. Сумы, но и всей области. Однако, хотя Старое Село и было первым поселением, на этих территориях, оно не вело вперед в образовательной работе. Только благодаря содействию сельской общины здесь было открыто народное училище. Дальнейшие разведки должны быть направлены на более глубокое исследование народного образования в Старом Селе.

Ключевые слова: Слободская Украина, заселение, первое поселение, Старое Село, народное образование, обучение, ученик, учитель.

SUMMARY

Kravchenko Anatolii. Settlement of Sloboda Ukraine and development of public education in Sumy County and the Old Village (1638-1917).

The article discusses the process of settlement of Sloboda Ukraine by migrants from the middle Dnieper region. It is suggested that there were three waves of migrants from the Dnieper region, identifying three major displacements. The first occurred during the reign of the ancestor of the Romanov dynasty, Mykhailo Fedorovych, in 1640-1645 in the number of 8000 people. Most of these displaced persons were from the Dnieper region. The second, more powerful wave of resettlement in Sloboda Ukraine from the Dnieper region occurred in 1645-1647, the beginning of the reign of Oleksii Mykhailovych. Then moved 1247 families, or yards, and more than 2000 Cossacks. The third relocation dates to 1650-1651, and only the number of Cossacks who arrived there is known to be more than 500.

The features of educational affairs and the important role of Zemstvos in its formation are emphasized. It is noted that Zemstvo schools are general secondary schools with one-, three- and four-year courses of study, opened and maintained by Zemstvos in rural areas and operated on the basis of the "Provinces on Provincial and County Zemstvo Institutions" in 1864, which limited the educational activities of Zemstvos by solution of financial and economic issues. Supervision and pedagogical management of Zemstvo schools was carried out by members of school councils, control – by inspectors and directors of public schools of the Ministry of Education.

Using historical and statistical data, the state of public education in the Old Village (Stare Selo) is considered. It is stated that the Old Village is the oldest settlement in Sumy region, the name of which accurately reflects its history. The Old Village is a noble nest of the Kondratiev-Zboromyrskyi family, from where the history of not only the city of Sumy, but the whole region began. However, although the Old Village was the first settlement in these territories, it did not lead forward in educational work. It was only thanks to the assistance of the rural community that a public school was opened here.

Further studies should be aimed at a deeper analysis of public education in the Old Village.

Key words: *Sloboda Ukraine, settlement, first settlement, Old Village, public education, education, student, teacher.*

УДК 37.02:378.4(477-81)

Оксана Нефедченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID0000-0003-1656-2422

DOI 10.24139/2312-5993/2019.07/366-380

СТАНОВЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ

У статті здійснено аналіз розвитку основних ідей і технологій евристичної освіти у вітчизняній педагогіці. На основі історико-генетичного та історико-порівняльного аналізу виокремлено основні етапи становлення й розвитку евристичної освіти з її технологіями евристичного навчання в українських закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема в педагогічних університетах, протягом Х–ХХІ століття. Узагальнено тенденції розвитку інноваційних технологій евристичної освітньої системи зі ствердженням пріоритетів пізнавально-творчої і професійно-творчої діяльності, спрямованої на підготовку креативної особистості майстерного, гуманістично спрямованого педагога.

Ключові слова: *технології евристичної освіти, вітчизняна педагогіка, заклади вищої освіти (ЗВО), пізнавально-творча і професійно-творча діяльність, креативний, гуманістично спрямований педагог.*

Постановка проблеми. Україна як самостійна, демократична держава переживає еру модернізації, великих змін, які супроводжуються суттєвими реформами в кожній життєвій сфері – економіці, медицині, інженерії, у сфері ІТ-технологій, агрономії тощо. Безумовно, освіта як надійний фундамент становлення та розвитку громадянина високорозвиненої країни має займати ключове місце в суспільстві, створювати нову, творчо-гуманістичну освітню систему замість застарілої, авторитарної, переважно монологічної системи навчання й виховання підростаючого покоління. Але хто буде навчати таку молодь творчо та критично мислити, знаходити нестандартні підходи в розв'язанні складних ситуацій і проблем? Лише сучасний педагог, звільнений від шаблонів мислення та страху сказати «щось не те», здатний виховувати самодостатню, творчу особистість з її постійним прагненням до